

MARID
Marine Inlichtingendienst
NEFIS
Netherlands Forces Intelligence Service
Prelude tot de ontwikkeling van de Elektronische Oorlogsvoering
Nederlands-Indië,
Nieuw-Guinea,
De Nederlandse Antillen
en
Nederland

Door Frits Rohling

Reeds in de tijd van Admiraal de Ruyter was er sprake van het verzamelen van inlichtingen over de strategische toestand waarin zowel vriend als vijand verkeerde. Zo werden er verkenners uitgezonden om de gewenste informatie te verzamelen en, terug op de basis, kenbaar te maken aan de commandanten van de vloot. Deze "Kondschappen" werden tot in de Eerste Wereldoorlog gebruikt om de eigen strategie en tactiek te kunnen bepalen.

Nota bene was het de voormalig Eskadercommandant in de Oost, Schout-bij-Nacht en later Viceadmiraal F. Bauduin, die zich sterk maakte om in de Oost een inlichtingen- en communicatiedienst op te zetten.

KTZ F. Bauduin 1864-1943

Henri Koot 1883 - 1959

Pas in 1934 kregen Ltz 1 J.F.W. Nuboer in Nederlands-Indië en in 1936 Ltz 1 C. Moolenburgh in Nederland de taak toegewezen om een inlichtingendienst op te zetten, nadat de voormalige marineofficier O.G.A. Netscher een uitgebreide studie had geschreven over de taak, organisatie en werkwijze van een op te richten inlichtingendienst.

In Nederland was een van de eerste taken het instellen van betrouwbaarheids- of antecedentenonderzoeken bij het werven van nieuw personeel. Daar men in Nederlands-Indië tot de conclusie was gekomen om geen inheems personeel meer aan te nemen, naar aanleiding van het onderzoek naar de muiterij op "De Zeven Provinciën", besloot men om een officier of ambtenaar te belasten met het inlichtingenwerk en betrouwbaarheidsonderzoeken. In 1937 werd Ltz 1 M.W. Mouton aangesteld als "Officier belast met de inlichtingendienst". Een jaar later werd hij opgevolgd door Ltz 1 P.W.B. Steenkamp die in deze functie werkzaam bleef tot aan de capitulatie in 1942.

Toen Ltz 1 Nuboer in 1934 werd aangesteld om inlichtingenwerk in Nederlands-Indië (Bandoeng, Kamer-14) te verrichten was hij in Nederland de eerste cursist geweest die door de KNIL-officier H. Koot was opgeleid in cryptografie en crypto-analyse. Dit kwam hem uiteindelijk goed van pas omdat de telegrafisten van het marine radiostation in Batavia in 1933 reeds bezig waren met de interceptie van het Japans radioverkeer.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog, in 1942, kreeg Nederland in Nederlands-Indië, binnen de AIB (Allied Intelligence Bureau, Colonel Roberts), een inlichtingentaak toegewezen in het operatiegebied Nederlands-Indië, uitgezonderd Sumatra. In Australië, Melbourne, had men reeds de Marine- en Legerinlichtingendienst opgezet met als hoofd KTZ G.B. Salm. Deze dienst werd als snel voorzien van een andere naam en zou voortaan als "Netherlands Forces Intelligence Service" (NEFIS) inlichtingen gaan verzamelen voor de geallieerde strijdkrachten met betrekking tot Nederlands-Indië dat door Japan was bezet. De dienst komt rechtstreeks te staan onder de Bevelhebber Strijdkrachten Oosten (BSO), Admiraal Helfrich, en per 1 januari 1944 onder de Onderbevelhebber Strijdkrachten Oosten, Schout-bij-Nacht F.S.W. Coster.

De NEFIS bestond uit drie afdelingen:

NEFIS I : Algemene Inlichtingen onder leiding van Majoor S.H. Spoor

NEFIS II : Interne Veiligheid & Security o.l.v. Ltz1 J.A.F.H. Douw van der Krap

NEFIS III : Special Intelligence en Special Operations, Ltz 1 J.J. Quéré (tegen zijn zin, daar hij geen enkele ervaring had. *Meertens, KNAW*), Ltz1 L. Brouwer (Japanoloog en kryptograaf, grondlegger WKC) en Ltz1 Fresco.

Afdeling NEFIS III regelde de inzet van geheime agenten die, onder andere door de inzet van onderzeeboten, in het door Japan bezette Nederlands-Indië werden gedropt. Een groot nadeel was dat deze geheimagenten totaal geen medewerking kregen van de inheemse bevolking; de bereidheid om een geallieerde overwinning te helpen bevorderen ontbrak volledig!!

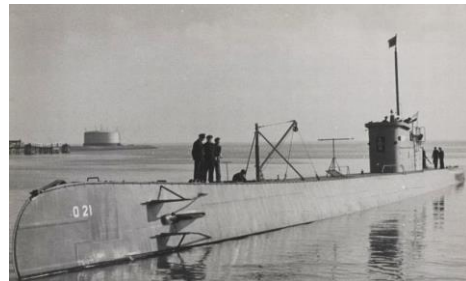
De commandant van Hr. Ms. O21, Ltz 1 J.F. van Dulm, werd vanwege zijn inzet benoemd tot Ridder in de Militaire Willemsorde. Later werd hij als commandeur Hoofd van de MARID.

Hr. Ms. O21

J.F. van Dulm

Hr. Ms. O21

De geheimagenten werden in het begin van de oorlog opgeleid in het Verenigd Koninkrijk, waaronder de eerste militaire opleiding en vervolgens in Schotland een commando-opleiding. Daarna werd de opleiding in Australië, Queensland, voortgezet voor een jungle-opleiding en in New South Wales een parachutistenopleiding. In Melbourne werd men onderworpen aan een gedegen opleiding om radioverbindingen te kunnen onderhouden en kreeg men van een onderofficier telegrafist (Sgttlg. Smit en Sgttlg. ZM F. Kok) een cursus seinen en opnemen van morsetekens, het gebruik, techniek en onderhoud van radio- en zendapparatuur en het werken met mobiele zenders en ontvangers. Het onderhouden van radioverbindingen op grote afstand was, gezien de toenmalige techniek, uitzonderlijk moeilijk. Geheimagenten kregen een (Netherlands East Indies) NEI-set (25 Watt) mee, verdeeld over drie metalen kisten met een gewicht van 70 kg. De set bestond uit een accu die met een fietsdynamo werd opgeladen. In totaal zijn er 120 verstrekt.

In 1945 wordt in Nederlands-Indië een afdeling radio interceptie en analyse opgericht (NEFIS-8) onder leiding van de Reserve Kapitein van het KNIL ir. J.G.J. Spanjaard. De taken van deze afdeling bestonden uit interceptie van radioverbindingen, traffic-analyse,

crypto-analyse en distributie. In 1950 worden deze taken ook geïntroduceerd bij de Marine-Inlichtingendienst te Amsterdam, MARID Sectie VI.

Het vergt veel tijd, inzet en zoeken in het gebied van de korte golf frequenties om de werkfrequenties, roepnamen, codes en skedtijden van de morseverbindingen in beeld te brengen. Naarmate men het HF-frequentiespectrum afzocht begon zich een duidelijk beeld te vormen en kon men met de resultaten naar de traffic-analyse afdeling waar de klare informatie bij de distributiesectie en de gecijferde informatie bij de cryptosectie werd onderzocht. De radioverbindingen van de Indonesische land-, lucht- en zeestrijdkrachten konden volledig worden onderschept en ontcijferd.

Zo was het ook mogelijk om door middel van het vastleggen van het individuele morseschrift van de telegrafisten, het zogenaamde "fingerprinting", te achterhalen wie er op welk radiostation (en op welk moment) werkte en welke verbinding(en) deze telegrafist onderhield. Ook de zenderkarakteristieken konden worden onderkend en zo was het mogelijk om van ieder radiostation een inventarisatie te maken van de apparatuur die daar gebruikt werd. Deze kennis kon men gebruiken om te infiltreren in het radioverbindingsnetwerk waardoor het mogelijk werd om misleidende berichtgeving te versturen.

In 1949 werd de naam NEFIS ingeruild voor Centrale Militaire Inlichtingendienst (CMI). De interesse voor het Indonesische openbare radioverkeer, maar zeker ook dat van de militaire radioverbindingen, waar gebruik werd gemaakt van automatische morse- en telexzenders, bleef een hoge prioriteit. Hiervoor moest de infrastructuur van antennenparken worden aangepast met speciale antennesystemen voor de lange afstand ontvangst. Na de soevereiniteitsoverdracht werd de radio-interceptiedienst een onderdeel van de Militaire Inlichtingendienst van de landmacht (MID).

Ook tijdens het militaire conflict tussen Nederland en Indonesië is de MARID per 9 april 1955, met als eerste hoofd Ltz2 OC R. Gout, aanwezig op Nieuw-Guinea om de Nederlandse regering op de hoogte te houden over de scheepsbewegingen van de Indonesische Marine. Hierbij is de informatie die wordt verkregen uit de interceptie van militaire radioverbindingen door de MARID-VI sectie op het eiland Biak zeer waardevol. Gemiddeld worden er 267 Indonesische berichten onderschept waarvan de helft wordt ontcijferd, met ondersteuning vanuit het WKC in Amsterdam.

In 1958 wordt de MARID VI NNG belast met het vroegtijdig onderkennen (early warning) van Indonesische militaire acties (infiltratie) door middel van inlichtingenverwerving en elektronische oorlogvoering (EOV). Op 27 september 1962 stopt MARID VI haar activiteiten om 24.00 uur. Op 22 november 1962 wordt de marine kazerne te Biak als laatste marine-instelling uit dienst gesteld.

Marid-VI te Hollandia, Nieuw-Guinea 1955

Van Heutzkamp

Aan het begin van de Koude Oorlog wordt het Bureau Inlichtingen van de Marinestaf ingesteld met het oog op de instandhouding - na de Tweede Wereldoorlog - van het enorme militaire apparaat van de Sovjet-Unie. Sectie I verzamelde en analyseerde de

informatie over de zeestrijdkrachten van de Sovjet-Unie en haar satellieten, waaronder de DDR. Ook werd veel informatie gegenereerd over koopvaardij-activiteiten van het Oostblok in onze zeehavens. Veel informatie, gelardeerd met ondersteunende foto's, werd geleverd door afdeling MARID VII, de Buitendienst en het Ministerie van Algemene Zaken, Inlichtingendienst Buitenland (IDB). Het was vooral informatie over Sovjet-Russische marine- en koopvaardijschepen en havens van achter het IJzeren Gordijn. Om het inlichtingenwerk te bemoeilijken veranderde de Russen regelmatig de 'pendant-nummers' (boegnummers) van de schepen. Door de foto's kon men de uitrusting van de schepen analyseren en de ontwikkelingen volgen. Op basis van de analyses van de MARID zijn de NAVO klasse benamingen van het LIBAU communicatievaartuig, de KILDIN geleide projectielenjager en het radartype 'Flat Spin' tot stand gekomen. Schepen die in die periode in de Sovjet-Unie werden gebouwd waren onder andere de KOTLIN-klasse, de KILDIN-klasse, de KRUPNY-klasse, de KASHIN-klasse en de KRESTA-klasse. Wat betreft de onderzeeboten waren dit de ZULU-klasse, de FOXTROT-klasse en de ALFA-klasse.

Na de Tweede Wereld Oorlog ressorteerden onder het Centrale Orgaan van de MARID in Den Haag twee zogenaamde regionale Organen: de Stafofficieren Inlichtingendienst bij de Commandant der Zeemacht in Nederland en die in de Nederlandse Antillen.

De Stafofficier Inlichtingendienst van de Commandant der Zeemacht in Nederland (SOICZMNE), Ltz 1 P. Philipse, was gevestigd in het Paleis te Den Helder. Hij ontving zijn opdrachten en aanwijzingen vanuit de Haagse organisatie. Het operationele deel verhuist later naar Julianadorp.

Binnen de organisatie van CZMNE werden lokale instellingen, ondergebracht bij de Commandanten Maritieme Middelen (CMM), met uitzondering van vliegveld de Kooy, Valkenburg en het Korps Mariniers. De vier CMM's waren:

- CMM – Willemsoord te Den Helder (voorheen CMM-Texel)
- CMM – IJmond te Amsterdam (voorheen CMM-Amsterdam)
- CMM – Rijnmond te Rotterdam (voorheen CMM-Rotterdam)
- CMM – Schelde te Vlissingen (voorheen CMM-Vlissingen)

Ook op de Nederlandse Antillen werd voor de MARID een interceptiestation opgezet. Het was de wens van marineleiding om in deze omgeving zo goed mogelijk geïnformeerd te blijven over zowel de politieke als militaire ontwikkelingen. In het begin moest er worden onderzocht of een COMINT-opdracht wel relevant zou zijn. Het bleek dat de onderschepte informatie, met name die van de Venezolaanse strijdkrachten, het bestaansrecht van de RCDNA (Radio Controledienst van de KM op de Nederlandse Antillen) direct waarborgde. Bijkomend voordeel was dat er personeel van het Wiskundig Centrum in Nieuw-Guinea was vrijgekomen en daar geplaatst zou kunnen worden. In 1963 startte Ltz 2 A.A. van Beijsterveldt het interceptiewerk met een groep telegrafisten met het oog op het instabiele bewind van Zuid-Amerikaanse landen waar het communistische Cuba mogelijk werk maakte van verspreiding van hun ideologie om zodoende het communisme in die landen, waaronder Venezuela, te laten wortelen. In 1990 wordt de RCDNA opgeheven. Er werd ruime aandacht geschonken aan de Venezolaanse krijgsmacht en aan het Cubaanse diplomatieke verbindingsnet. Uiteraard ook aandacht voor het HF wereldnet van de Sovjet-marine, waaronder de hulppost Port Mariel op Cuba, waarbij het accent werd gelegd op het completeren van de reeds in Nederland ontvangen gegevens. Ook tijdens het Falkland conflict tussen Engeland en Argentinië heeft de RCDNA een goed beeld van een militair organisatieschema kunnen overleggen aan 'Den Haag' en een "Order of Battle" van interesselanden in de regio.

In 1946 was men reeds in het Paleis op het Kogeleiland van het Marine Etablissement te Amsterdam begonnen met een interceptie en analyse afdeling (sectie VI) van de MARID, onder leiding van Kolonel J.A. Verkuyl. Men onderscheidde de interceptie sectie, traffic-analyse sectie, de crypto-analyse sectie en de distributie sectie. De interceptie-apparatuur bestond uit oude RCA CR88B, Collins en Hallicrafter-ontvangers en de automatische morse werd opgenomen met oude wirerecorders en Hell papertaperecorders.

De ontvangst van de signalen werd mogelijk gemaakt door het installeren van "omni-directional" antennes. De cryptosectie kreeg de beschikking over een "Zeer Eenvoudig Binair Reken Apparaat" (ZEBRA). De interceptie van land- en luchtstrijdkrachten werden later door de respectievelijke defensieonderdelen in eigen beheer uitgevoerd. De interceptie van diplomatieke radioverbindingen-netten werd gezamenlijk met de interceptiegroepen van de Radio Controledienst (RCD, PTT) uitgevoerd.

RCA CR-88D

RCA CR-88B

Fig. 2 W.L. van der Poel met de door hem ontworpen ZEBRA, Zeer Eenvoudig Binair RekenApparaat

ZEBRA

Per 1966 kwam het interceptiestation te Eemnes in gebruik van de MARID, om Warschaupact-zenders en uitzendingen vanuit de Sovjet-Unie te onderscheppen, waaronder Nederlandstalige radio-uitzendingen van Radio Moskou. Mogelijk zouden in deze uitzendingen verborgen boodschappen kunnen zitten. Bovendien kon men de posities van Oost-Europese zenders bepalen, om te proberen inzicht te krijgen in de troepenbewegingen van het Warschaupact. Daarbij hoorde ook het ontvangen en peilen van uitzendingen van gecodeerde berichten vanuit het Warschaupact, die gericht waren op al dan niet slapende agenten (spionnen), afkomstig van achter het IJzeren Gordijn, die in het bezit waren van mobiele zend- en ontvangstapparatuur, waarmee ze op gezette tijden contact konden opnemen met hun hoofdkwartier in een van de Oostbloklanden en berichten ontvingen en verstuurd die waren versleuteld door middel van het gebruik van een "One Time Code Pad".

De huidige elektronische oorlogvoering (EOV/ECM) is gebaseerd op alle mogelijke actieve en passieve uitvoeringen om het radioverkeer, dataoverdracht, gebruik van radar-, sonar-, infrarood- of lasersystemen vice versa te verstoren of onmogelijk te maken. Als tegenmiddel kunnen de Electronic Counter Counter Measures (ECCM) worden ingezet.

(Informatie uit: DE MARID, De Marine-Inlichtingendienst van binnenuit belicht, 1997, M.W. Jensen en G. Platje)
 (Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, Deel II c, Nederlands-Indië III, Dr. L. de Jong, Rijksinstituut voor oorlogsdocumentatie, 1986)
 (Diverse sites op internet)